

URSZULA SZEWCZYK

Formy przekazu informacji w różnych sytuacjach studiowania

WSTĘP

Problematyka przebiegu studiów wyższych stanowi przedmiot zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin, a zwłaszcza psychologii, pedagogiki i socjologii. Fakt ten pozwolił na zgromadzenie obszernej literatury dotyczącej adaptacji do studiów i środowiska uczelni, powodzenia w studiach i wieloczynnikowych jego uwarunkowań. Mniej liczne są natomiast prace uwzględniające rolę interakcji społecznych i komunikowania się dla przebiegu nauki w szkole wyższej. Zajęcie się tą problematyką winno pozwolić na stworzenie pewnego całościowego obrazu funkcjonowania społecznego studentów.

Omawiane zagadnienie podjął Maruszewski (1982) analizując nauczanie w szkole wyższej z punktu widzenia psychologii społecznej. Wśród opracowań socjologicznych dotyczących tej problematyki można również wymienić pracę Hajduka (1982) omawiającą przemiany osobowości społecznej studentów. Na podstawie badań empirycznych określił autor zmiany, jakie zachodzą w obrębie typów, światopoglądu i postaw studentów (np. zmiany akceptowanych wzorów kolegi).

TYPY RELACJI W TOKU INTERAKCJI

Rozważając interakcje społeczne jako jeden z aspektów funkcjonowania jednostki w środowisku studiów, można mówić

o podstawowych relacjach interpersonalnych; należą do nich relacje student-student i student-nauczyciel akademicki. Interesują nas interakcje ukierunkowane na cele studiowania. Tak więc funkcjonowanie społeczne studentów jest w tym ujęciu rozumiane jako funkcjonowanie w sytuacjach poznawczych będących zarówno zadaniowymi, jak i społecznymi, które sprzyjają realizacji celów poznawczych. Ogólnie można powiedzieć, że interesujące nas sytuacje dotyczą procesu studiowania czyli przygotowywania się do zajęć, dyskusowania z kolegami na tematy związane z nauką oraz różnorodnych interakcji w trakcie ćwiczeń, seminariów, wykładów i egzaminów. Prezentowane ujęcie wydaje się być użyteczne dla badanego problemu ze względu na możliwość uchwycenia wielorakich społecznych uwarunkowań studiowania.

Wymienione typy relacji uwzględniają interakcje każdego z ich uczestników, a więc studenta, jego kolegów (z grupy studenckiej lub rocznika) oraz nauczycieli akademickich w ośmiu typowych sytuacjach dotyczących toku studiów. W trakcie omawianych interakcji zachodzi przekaz informacji prowadzący, jak się wydaje, do wytworzenia pewnych stałych form komunikowania się będących jakby nastawieniami komunikacyjnymi (por. A. Piotrowski, O pojęciu kompetencji komunikatywnej, 1980). Kompetencja komunikacyjna jest ściśle związana z kompetencją językową oraz z wiedzą osoby dotyczącą treści przekazu. Hupet i współpracownicy (1986) zwracają uwagę na rolę czynników sytuacyjnych, a także różnych procedur interakcyjnych w tworzeniu kompetencji komunikacyjnej. Również Habermas (1979) podkreśla rolę kontekstu społecznego w tym procesie. "Zdolność spostrzegania i odpowiedniego kategoryzowania sytuacji społecznych jest czynnikiem istotnym dla kompetencji komunikacyjnej" (Rzepa, Frydrychowicz 1988, s.43).

Niski poziom omawianej kompetencji utrudnia tworzenie się niektórych postaw, natomiast średni czy wysoki nie determinuje ich w sposób automatyczny. Wytwarzające się postawy

komunikacyjne są związane z przyjmowaniem przez osoby pewnej roli w omawianym procesie, np. roli eksperta (krytyka, doradcy). Wydaje się, że przyjęcie tej roli będzie częściowo uwarunkowane osobowościowo, natomiast ogólne postawy komunikacyjne prawdopodobnie bezpośrednio zależą od struktur osobowościowych.

Obok postaw komunikacyjnych można mówić o pewnej wizji własnych kompetencji zarówno językowej, jak i związanej z treścią przekazu. Współokreśla ona, obok samych postaw, role pełnione w przekazie i znajduje swoje odbicie w zachowaniu jednostki w trakcie interakcji.

Piszą o tym również T. Rzepa i S. Frydrychowicz (1988) ujmując związki między doświadczeniem językowym a doświadczeniem indywidualnym jednostki. Autorzy ci wykazali, że związki te kształtują się z wiekiem jednostki. Do 20 roku życia występują duże zróżnicowania między doświadczeniem indywidualnym a językowym, natomiast u osób między 21 a 30 rokiem życia "następuje szczytowy rozwój doświadczenia językowego w określonych relacjach do indywidualnego" (s.136).

BADANIE POSTAW KOMUNIKACYJNYCH

Celem prezentowanych badań jest uchwycenie typowych dla środowiska akademickiego postaw komunikacyjnych, a także określenie dwu podstawowych wymiarów różnic indywidualnych w procesie komunikowania się: siły i zaangażowania. W artykule przedstawiono wyniki badań wstępnych oraz zaprezentowano technikę badania postaw komunikacyjnych. Trudno będzie, na tym etapie badań, udzielić wiarygodnej i pełnej odpowiedzi na zasadnicze pytanie merytoryczne. Zakłada się, że dalsze badania w obrębie tej problematyki winny doprowadzić do bardziej ogólnych wniosków. W celu ujęcia interesujących nas interakcji skonstruowano arkusz postaw komunikacyjnych, oparty na modelu teoretycznym Penmana (1980), twór-

cy skal obserwacyjnych do badania wskaźników behawioralnych w procesie komunikacji.

Autor przyjął za La Rossą (1974), że elementami składowymi każdego komunikatu są: wiadomość (report) dotycząca informacji o świecie i polecenie (command) dotyczące relacji. Zawierają one elementy słowno-obrazowe oraz niewerbalne. Autor wprowadził do swego modelu dwa poziomy opisu komunikatu: poziom behawioralny i latentny.

Arkusz postaw komunikacyjnych zawiera zmodyfikowane kategorie przyjęte przez Penmana, które ujęto w tabeli dziewięciopolowej tzw. manipulatorów behawioralnych. W układzie pionowym znamionują one wzrastającą siłę przekazu, w poziomym zaś zaangażowanie jednostki w interakcje (patrz wykres 1).

Wykres 1

Kategorie zachowań w toku interakcji

Opisany arkusz do badania postaw komunikacyjnych zastosowano do samooceny form przekazu studentów w różnych sytuacjach studiowania, a także do oceny zachowań innych uczestników interakcji, tzn. kolegów i prowadzących zajęcia w tych sytuacjach.

Zasygnalizowano wcześniej, że za typowe dla studiowania uznano osiem podstawowych sytuacji. Dotyczą one zachowań badanego:

- 1) w trakcie dyskusji z kolegami na tematy związane z nauką - poza zajęciami;
- 2) w toku dyskusji z kolegami w trakcie zajęć;
- 3) w toku dyskusji z prowadzącymi zajęcia (w trakcie zajęć);

4) w sytuacjach egzaminacyjnych (egzaminy, kolokwia, zaliczenia).

Kolejne dwa rodzaje sytuacji dotyczą oceny zachowania kolegów:

5) w trakcie dyskusji na tematy naukowe poza zajęciami;

6) w toku dyskusji na zajęciach.

W analogiczny sposób badani określali, które z przedstawionych zachowań występuje najczęściej u prowadzących zajęcia:

7) w trakcie zajęć;

8) w sytuacjach egzaminacyjnych.

Każdej z opisanych kategorii zachowań przypisano oznaczenie kodowe, którym posługiwali się badani, oznaczając na arkuszu zapisu ich częstość występowania.

Pytania badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z siłą przekazu i zaangażowaniem w interakcje jako podstawowymi wymiarami różnic indywidualnych w procesie komunikacji i dotyczą problemu uchwycenia związków tych wymiarów w różnych sytuacjach studiowania z uwzględnieniem płci.

Starano się również sprawdzić o ile siła i zaangażowanie korelują z obrazami zachowań kolegów i prowadzących zajęcia sprowadzonych do analogicznych podstawowych wymiarów różnic indywidualnych.

PRZEBIEG BADAŃ

Badaniami objęto 66 studentów (33 kobiety i 33 mężczyzn) trzeciego roku kierunku turystyki i rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie.

Analiza wyników

W celu zweryfikowania postawionych założeń dotyczących siły przekazu i zaangażowania obliczono współczynniki korelacji rangowej Spearmana dla każdej z analizowanych zmiennych,

osobno dla mężczyzn i kobiet, a także dla całej badanej populacji. Aby uchwycić związki między opisanymi sytuacjami obliczono również współczynniki korelacji rangowej Kendalla dla sytuacji 1 - 4 (dotyczących zachowań badanych w toku interakcji).

Zachodzi istotna, choć słaba korelacja pomiędzy własnym zaangażowaniem w proces komunikacji a oceną typowego zaangażowania w interakcję u kolegów ($r = .336$ $p < 0,01$) i u prowadzących zajęcia ($r = .437$ $p < 0,01$). W przypadku siły przekazu nie stwierdzono analogicznego związku. Powyższe ustalenia odnoszą się zarówno do kobiet, jak i do mężczyzn.

Natomiast siła przekazu w tej samej sytuacji u kobiet jest słabo ujemnie związana z siłą przekazu u kolegów ($r = -.271$ $p < 0,01$). Z kolei u mężczyzn, obok analogicznego związku, stwierdzono dodatkowo dla tej sytuacji dodatnią korelację pomiędzy siłą ich przekazu a siłą przekazu u prowadzących zajęcia ($r = .407$ $p < 0,01$).

Poddając analizie zaangażowanie w interakcję badanych uzyskano istotne statystycznie związki pomiędzy przejawami tej zmiennej w sytuacjach dyskusji z kolegami na tematy związane z nauką (poza zajęciami) oraz w trakcie zajęć $r = .280$ $p < 0,01$ (u mężczyzn $r = .357$ $p < 0,01$ oraz u kobiet $r = .226$ $p < 0,05$). Jedynie u mężczyzn wystąpiła statystycznie znacząca korelacja wyżej wymienionych przejawów zaangażowania z jego ujawnianiem się w toku dyskusji z prowadzącymi zajęcia w czasie zajęć (odpowiednio $r = .562$ $p < 0,01$ i $r = .281$ $p < 0,01$).

Przejawy zaangażowania w sytuacji egzaminacyjnej nie współwystępują z pozostałymi jego przejawami. Nie stwierdzono istotnych różnic pomiędzy mężczyznami i kobietami w wielkości wskaźnika zaangażowania w interakcje kolegów oraz prowadzących zajęcia (w ocenie badanych).

W przypadku siły przekazu u badanych, korelacje pomiędzy jego przejawami były bardzo słabe i statystycznie nieistotne z wyjątkiem sytuacji dyskusji z kolegami w trakcie zajęć

oraz sytuacji egzaminacyjnych ($r = 0,280$ $p < 0,01$ wyłącznie dla mężczyzn). Siła przekazu u kolegów w dwu uwzględnionych sytuacjach (dyskusji na tematy naukowe poza zajęciami i w ich trakcie) była słabo ze sobą związana (w ocenie badanych) i to tylko u mężczyzn ($r = 0,228$ $p < 0,05$). W przypadku pozostałych zmiennych - siły przekazu u prowadzących zajęcia (a także relacji pomiędzy siłą przekazu badanych a siłą przekazu u prowadzących zajęcia) - nie stwierdzono statystycznie istotnych związków.

Niektóre przejawy zaangażowania w interakcje były związane z siłą przekazu; i tak zaangażowanie w interakcje u prowadzących zajęcia w sytuacjach egzaminacyjnych z siłą przekazu w trakcie zajęć (tylko w ocenie mężczyzn $r = 0,351$ $p < 0,01$); zaangażowanie w interakcje u mężczyzn w trakcie dyskusji z kolegami poza zajęciami z siłą przekazu w toku dyskusji z kolegami i prowadzącymi zajęcia w trakcie zajęć $r = 0,208$ $p < 0,05$ i $r = 0,198$ $p < 0,05$.

Kolejno stwierdzono podobne związki pomiędzy zaangażowaniem w sytuacji dyskusji z kolegami w trakcie zajęć z siłą przekazu w sytuacjach egzaminacyjnych $r = 0,301$ $p < 0,01$ oraz zaangażowanie z siłą przekazu w sytuacji dyskusji z prowadzącymi zajęcia. Natomiast u kobiet zaangażowanie w interakcje w trakcie dyskusji z kolegami poza zajęciami koreluje słabo z siłą przekazu w sytuacji dyskusji z kolegami w trakcie zajęć $r = 0,252$ $p < 0,05$.

Jakościowa analiza wyborów poszczególnych kategorii zachowań przedstawia się następująco: w sytuacjach dotyczących oceny własnych zachowań mężczyźni najczęściej wybierali kategorie "pytam" (53%), dwukrotnie rzadziej - "przekonuję", "wymieniam", "zgadzam się", "uzgadniam"; najrzadziej natomiast - "pomagam" i "unikam" (15%). W sytuacjach dotyczących oceny zachowań kolegów (na zajęciach i poza nimi) również najczęściej wybraną była kategoria "pytam" (42%), ale tylko nieco rzadziej "przekonuję", natomiast najrzadziej - kategoria "pomagam" (9%).

Ocena zachowań nauczycieli akademickich przez badanych studentów-mężczyzn przedstawia się podobnie; kategoria "pytam" pojawia się najczęściej, nieco rzadziej "przekonuję", natomiast najrzadziej (9%) "unikam" i "doradzam".

W grupie badanych kobiet, które oceniły własne zachowanie w sytuacjach uczenia się najczęściej wybieraną była kategoria "wymieniam" (43%), nieco rzadziej "uzgadniam" i "przekonuję", najrzadziej zaś "doradzam" (9%).

Ocena zachowań i postaw komunikacyjnych kolegów przez kobiety przedstawia się następująco: wybierały one najczęściej kategorię "przekonuję" (45%) i "uzgadniam" (40%), najrzadziej zaś kategorię "zgadzam się" i "pomagam" (9%).

Oceniając zachowanie prowadzących zajęcia, badane studentki stosunkowo najczęściej wybierały kategorię "zaprzeczam" i "pytam" (45%), zaś najrzadziej "zgadzam się" (9%).

Biorąc pod uwagę wszystkie sytuacje łącznie, mężczyźni najczęściej wybierali kategorię "pytam" (51%), nieco rzadziej kategorię "przekonuję" (39%), natomiast najrzadziej kategorię "unikam" (10%).

Kobiety podobnie najczęściej wybierały kategorię "przekonuję" i "pytam" oraz "uzgadniam" (po ok. 30%), najrzadziej zaś kategorię "pomagam", "doradzam" i "unikam" (15%).

Wynika z tego, że pomiędzy mężczyznami i kobietami nie występują wyraźniejsze różnice co do preferencji poszczególnych kategorii, chociaż mężczyźni częściej niż kobiety w ocenie swego zachowania innych wybierają kategorię "pytam" i "zgadzam się" na niekorzyść kategorii "uzgadniam". Dokładniejsze dane zawiera tabela 1.

WNIOSKI

Dyskusję dotyczącą uzyskanych wyników należy rozpocząć od stwierdzenia, że przy zastosowanych wskaźnikach siły i zaangażowania wymiary te w niewielkim stopniu i tylko w nie-

Tabela 1

 ROZKŁAD WYBORÓW W ARKUSZU POSTAW KOMUNIKACYJNYCH
 (w procentach)

Syt.	Płeć	Unikam	Zaprzeczam	Przekonuję	Pytam	Wymieniam	Doradzam	Zgadzam się	Uzgodniam	Pomagam
Ocena własnego zachowania	M	15	18	32	53	28	17	25	25	15
	K	11	16	32	26	43	9	16	36	11
Ocena zachowania kolegów	M	15	12	39	42	30	15	27	27	9
	K	22	22	45	22	22	22	9	40	9
Ocena zachowania prowadzącego zajęcia	M	9	30	45	57	9	24	12	12	24
	Wszyst. syt.	13	20	59	51	22	19	21	22	16
	K	13	45	31	45	18	13	8	22	8
	Wszyst. syt.	15	28	36	31	28	15	11	33	13

których sytuacjach korelowały ze sobą. Przejawy siły przekazu w różnych sytuacjach były na tyle słabe, bądź statystycznie nieistotnie związane ze sobą, że na ich podstawie nie można stwierdzić istnienia różnic indywidualnych w zakresie tego czynnika. Podobny wniosek nasuwa się w odniesieniu do zaangażowania w interakcje u kobiet. W populacji mężczyzn wymiar zaangażowania wydaje się mieć tylko nieco większą stałość transsytuacyjną.

Ponieważ niniejsze badania należy traktować jako wstępne, ze względu na doskonalenie użytej metody pomiaru, siły i zaangażowania w interakcjach zachodzących w różnych sytuacjach studiowania, odpowiedź na postawione na wstępie pytanie jest wciąż otwarta. Uzyskane wyniki nie przekreślają możliwości istnienia zakładanych wymiarów, lecz również go nie potwierdzają. Bardzo poważnym ograniczeniem zastosowanych technik badawczych była pośredniość uzyskiwanych informacji, które de facto odnosiły się do obrazu wybranych zachowań.

Jak wynika z analizy jakościowej poszczególnych wyborów badani studenci nastawieni są raczej na odbiór informacji w toku interakcji, niż na wymianę. Dotyczy to w równym stopniu mężczyzn i kobiet. Można powiedzieć, że postawy komunikacyjne badanych charakteryzują się aktywnym poszukiwaniem informacji.

Być może, że na uzyskane rezultaty pewien wpływ miała specyfika uczelni i kierunku studiów badanych. Wniosek ten może okazać się uzasadnionym jedynie po uzyskaniu wyników i analiz porównawczych.

LITERATURA

Domachowski W., Kowalik S., Miluska J., Z zagadnień psychologii społecznej, PWN, Warszawa 1984.

Habermas J., What is Universal Pragmatics, w: J. Habermas, Communication and the Evolution of Society, Boston 1979.

- Hajduk E., Przemiany społecznej osobowości studentów, WSP, Zielona Góra 1982.
- Hupet M., Christe R., Christe M.M., Contribution d'une analyse d'un retard de langage, "Cahiers de Psychologie Cognitive" 1986, nry 6,1, 78.
- Penman R., Communication Process and Relationships, Academic Press, 1980.
- Rzepa T., Frydrychowicz S., Relacje między doświadczeniem językowym a doświadczeniem indywidualnym, Ossolineum, Wrocław 1988.

Urszula Szewczyk

FORMS OF PASSING INFORMATION IN DIVERSE SITUATIONS
IN THE COURSE OF STUDIES

S u m m a r y

In the article the types of interpersonal relations occurring in the course of studies are presented and the questionnaire of communicative attitudes, based on Penman's theory, is constructed. The investigation, in which 66 students from the Academy of Physical Education took part, tries to show ways and forms of communicating of the students, both during classes and in out-of-school hours.

The results of the research prove that the students more often presented the attitudes of those receiving information than those passing information or exchanging it.

ФОРМЫ ПЕРЕДАЧИ ИНФОРМАЦИИ В РАЗНЫХ УЧЕБНЫХ
СИТУАЦИЯХ

Р е з ю м э

В статье представлены виды межличностных отношений в ходе учебы в вузе, а на основе теории Пенмана автор создает опросник для выявления коммуникативных установок. Исследованиями было охвачено 66 студентов Академии физического воспитания и изучались способы их общения на занятиях и после них (в ситуациях научения).

Полученные результаты показывают, что у исследуемых чаще встречаются установки на прием информации, чем на ее передачу.